

Szerkesztette Hornyák Árpád.
Az előszót írta Pintér Attila.
Fordította Kocsis Árpád, Orovec Krisztina, Pressburger Csaba.

A KERESZTÉNY EURÓPA HATÁRÁN

Fejezetek az ezeréves magyar–szerb együttélés történetéből

SZERB DESPOTÁK ÉS NEMESEK MAGYARORSZÁG ÁLLAMSZERKEZETÉBEN 1404 ÉS 1459 KÖZÖTT

Az oszmánok betörése a Duna- és Száva-mellék területére az 1389-es rigómezei csata után nemcsak újabb, még nehezebb fázisát jelentette a keleti megszállókkal szembeni szerb szembenállásnak, hanem közvetlen fenyegetést idézett elő a Magyar Királyság déli határán is. Másfél évtizednyi ellenségeskedésnek kellett eltelnie – mialatt a szerbek oszmán vazallusokként harcoltak a magyarok ellen Szerbia északi részén és Magyarországon déli területein¹ –, míg jelentős változás történt a szerb–magyar kapcsolatok terén. A szerb–magyar együttműködés és szövetség feltételei csupán az 1402-es ankarai csata után teljesültek, amikor jelentősen gyengült az erős oszmán nyomás a szerb vazallusokra. A középkori szerb állam fennállásának utolsó korszaka (1402–1459), amelyet a török invázióval szembeni megmaradás görcsös harca jellemez, egyúttal a magyarokkal ápolt legintenzívebb kapcsolat ideje is. Ilyen szerb–magyar együttműködésre nem volt példa a XII. századtól kezdve, valamint azóta, hogy Szerbia a bizánci fennhatóság alóli felszabadulásáért küzdött.

Annak érdekében, hogy az északi szomszédnál támaszt leljen az iszlám hódítók ellen, Lazarevics István (Stefan Lazarević) (1389–1427) szerb despota 1403 végén vagy 1404 elején Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) vazallusává vált. Ez Zsigmond király szélesebb körű politikájába illeszkedett be, aki azokban az időkben vazallus államok láncolatát kívánta létrehozni az oszmánok ellen: Boszniától Szerbián és Havasalföldön át Bulgáriáig, ahol pártfogoltja, Konstantin Sisman (II. Konstantin cár) felkelést

¹ В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби до 1402. године*, Историјски гласник (=ИГ) 1–2 (1959) 96–112; С. Ђирковић, *Године криза и превирања*, in *Историја српског народа* (=ИСН) II, Београд 1982, 47–48; В. Јовановић, *Борач и Честин. Прилог проучавању средњовековних градова у Србији*, ИГ 1–2 (1985) 14–19, 28–29; П. Рокаи, *Краљ Жигмунд и Угарска према Србији после Косовске битке*, Глас САНУ 378, Одељење историјских наука 9 (1996) 145–150; Р. Engel, *A török-magyar háborúk első éve (1389–1392)*, *Hadtörténelmi Közlemények* 111 (1998) 557–568; М. Шуица, *Моравска Србија на крају XIV века: питање државно-правног континуитета у светлу ограниченог суверенитета*, in *Моравска Србија, историја, књижевност, уметност*, Зборник радова, Крушевац 2007, 39–48; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево у XV веку. Историјско-географска студија*, Пожаревац 2007, 29–30; А. Крстић, *Град Некудим и Некудимска власт*, Историјски часопис (=ИЧ) 55 (2007) 100; Б. Стојковски, *Кнез Лазар и Угарска*, in *Власт и моћ. Властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године*, Зборник радова, Крушевац 2014, 233–238.

szított a törökökkel szemben.² A minapi ellenség vazallusává válásával a szerb vezér a magyar királytól viszonzásul megkapta Belgrádot, a Macsói bánság egyes területeit, amelyek a Szávától délre feküdtek, valamint egy kiterjedt földterületet Valjevo (Valpó) térségében Északnyugat-Szerbiában, amelyet terra Dettosfeldének (szerbül vélhetőleg „Detoševina”-nak) neveztek.³ Mácsva vita tárgyát képezte a két szomszéd közt már I. Uroš király (1242–1276) ideje óta, több ízben is háború folyt érte.⁴ Éppen emiatt ezeknek a birtokoknak az átadása Lazarevics István számára egyfelől elhárította a kölcsönös félreértések okait, másrészt jelentős engedményt jelentett, amellyel a magyar király az új vazallus és szövetséges hűségét kívánta megszilárdítani. A szerb despota számára szintúgy különleges jelentőséggel bírtak az újonnan kapott területek és városok, hiszen a délről érkező oszmán nyomás miatt szükségessé vált mindinkább észak felé elmozdítani az állam központját. Így lehet, hogy Lazarevics István Belgrádot választotta új fővárosul, amelyet a legnagyobb és a legerősebb erőddé formált, ugyanakkor nagy és népes várossá, amely gazdasági, vallási és kulturális központként is szolgált.⁵

Az a tény, hogy a szerb uralkodó azon első bárók közé tartozott, aki az 1408 végén alapított Sárkány Lovagrend tagjai között volt, arról a szoros kapcsolatról árulkodik, amelyet a despota a hűbérurával (*suzerain*) kialakított, valamint arról a jelentőségről, amelyet a magyar királyi udvarban betöltött.⁶ István despota 1411 nyarán megújította

és megerősítette a vazallusi kapcsolatát Zsigmond magyar királlyal, aki cserébe ígéretet tett arra, hogy védeni fogja a despotát és Szerbiát az Oszmán Birodalommal szemben.⁷ Abban az időben István despota számos birtokot kapott a Magyar Királyságban – Debrecen városát Biharban és Böszörményt Szabolcs vármegyében a hozzá tartozó 34 faluval és a pusztasággal; azután Szatmár városát, Nagybányát és Felsőbányát Szatmár vármegyében 18 faluval és más településekkel, arany- és ezüstművelőkkel, pénzverdével és -kamarával; valamint Torontál vármegyében Becse várát a hozzá tartozó városokkal: Becsével, Becskerekkel, Araccsal és Basahíddal. Ezt a kis vármegyét, amely a mai Bánát déli területén feküdt, igazgatásra kapta a királytól, s a despota a saját familiárisai közül választotta ki a vármegye alispánját.⁸ Úgy tűnik, hogy ugyanakkor megkapta Bodrog vármegyében Arnat, Aranyan és Apatin birtokokat, amelyeket zálogban tartott.⁹ Minden valószínűség szerint ugyanezen alkalommal, 1411-ben, amikor a boszniai Szávamelléki Ózora (Usora) nagy része közvetlen magyar uralom alá került, a szerb despota egy újabb fontos bányászközponthoz jutott – a boszniai Srebrenikhez.¹⁰ A bányából és a pénzverdéből származó bevételt István despota és utódja, Brankovics György (Đurađ Branković) despota haszonbérbe adták dubrovnikai kereskedőknek, nem csupán Srebrenikben, hanem a távoli Szatmár vármegye területén is. Szintén bérbe adták a bányák és

² *Chroniques relatives à l'histoire de la Belgique sous la domination des ducs de Bourgogne* I, Bruxelles 1870, 93–95; М. Динић, *Писмо угарског краља Жигмунда бургундском војводи Филиту*, Зборник Матице српске за друштвене науке 14–15 (1956) 93–98; G. Wenzel, *Oktmánytár Ozorai Píró történetéhez* I, Történelmi tár (1884) 22; В. Јагић, *Константин Философ и његов Живот Стефана Лазаревића, деспота српскога*, Гласник Српског ученог друштва (=СУД) 42 (1875) 284; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения на Константин Костенечки*, Изследване и текст, София 1986, 393; Константин Философ, *Живот Стефана Лазаревића деспота српскога*, превод Г. Јовановић, Београд 2009, 56.

³ Ј. Радонић, *Споразум у Тати 1426. и српско-угарски односи од XIII до XVI века*, Глас Српске краљевске академије 187 (1941) 145–149; М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978, 73–75; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 83–84; Ј. Калић, *Велики преокрет*, in ИСН II, 70–71; С. Ћирковић, „Црна Гора“ и проблем српско-угарског граничног подручја, in Ваљево – постанак и развој градог средишта, Ваљево 1994, 63–66, 74–75; А. Крстић, *Београдско писмо краља Жигмунда грађанима Шопрона (7. новембар 1427. године)*, Мешовита грађа (Miscellanea) 33 (2012) 23–25.

⁴ М. Динић, *О угарском ропству краља Уроша I*, ИЧ I (1948) 30–36; С. Ћирковић, *Београд под краљем Душаном?*, Зборник Историјског музеја Србије 17–18 (1981) 37–45; исти, *О једној српско-угарској алијанси*, Зборник радова Византолошког института (=ЗРВИ) 44 (2007) 414–417; P. Engel, *Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323)*, Századok 122/1–2 (1988) 115, 127, 137–138; idem, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London–New York 2005, 134–135, 152; J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor 2009, 261, 265, 288–289, 334, 346, 359–360.

⁵ В. Јагић, *Константин Философ*, 285–288; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 393–396; Ј. Калић-Мијушковић, *Београд*, 84–101; Ј. Калић, *Београдска повеља деспота Стефана Лазаревића*, in Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора, Зборник радова САНУ, Београд, 2009, 189–197; М. Поповић, *Београдска тврђава*, Београд, 2006², 85–130.

⁶ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* X/4, Buda 1841, 682–694; E. Mátyusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest 1990, 75–76; М. Антоновић, *Деспот*

Стефан Лазаревић и Змајев ред, ИГ 1–2 (1990–1992) 15–24; P. Engel, *The Realm*, 210, 213, 232, 234; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit 1368–1437*, München 1996, 123–125; M. Popović, *The Order of the Dragon and the Serbian Despot Stefan Lazarević*, in Emperor Sigismund and the Orthodox World, Veröffentlichungen zur Byzanzforschung 24, Wien 2010, 103–106; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie. Die persönlichen Beziehungen Sigismunds von Luxemburg zu Benachbarten Königen und den Herrschern des Balkans*, in Kaiser Sigismund (1368–1437). Zur Herrschaftspraxis eines europäischen Monarchen, Wien, Köln, Weimar 2012, 416–417.

⁷ *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*, Bd. VII, Abt. 1 (1410–1420), München 1878, 125–127, nr 78–80; Ј. Радонић, *Споразум*, 150–151, 155–157, 161–162; Ј. Калић, *Немирно доба*, in ИСН II, 85–86.

⁸ I. Nagy, *A zichi és vásonekei gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo* VI, Budapest 1894, 146–148; L. Thallóczy, A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Magyarország melléktartományainak oklevéltára 2, Budapest 1907, 52–57; T. Ortway, F. Pesty, *Oklevelek Temesvármegye és Temesvárváros történetéhez* I: 1183–1430, Pozsony 1896, 478–479; A. Magina, *Câteva documente privind comitatul Torontal în prima jumătate a secolului al XV-lea*, Banatica 22 (Reșița 2012) 63–65; F. Pesty, *Brankovics, György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota cím*, Budapest 1877, 49–54; Ј. Радонић, *Споразум*, 158–160; Ј. Калић, *Немирно доба*, 85–87; С. Ћирковић, *Кретања према северу*, in ИСН II, 322–323; P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*, I, Budapest 1996, 210, 275; А. Крстић, *Деспот Стефан Лазаревић и Баточина*, Споменица академика Милоша Благојевића, Београд 2015, 108–109, 111–112; исти, *Угри и српско-угарски односи у биографији деспота Стефана Лазаревића Константина Филозофа*, in Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VIII, Деспотовач 2017, 78.

⁹ I. Nagy, *Codex Zichy* VI, 451–453, 463–467. С. Ћирковић, *Историја Самбора*, Домети 74–75 (1993) 76–78, 93; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 78.

¹⁰ М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни* I, Београд 1955, 57–58; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006², 115–116; Ј. Мргић, *Северна Босна XIII–XVI век*, Београд 2008, 105; Д. Ковачевић-Којић, *Средњовековна Сребреница XIV–XV вијек*, Београд 2010, 19.

пénzverdék jövedelmét néмет származású газдаг магар аállampolgáрокнак ис, аминт езд а Нагьбányához kapcsolódó levéltári аняг mutatja.¹¹ Ily módon а szerb uralkodók bevételей meg аз ország védelmi képességeй jelentősen megnövekedtek.

István despota később ис kapott támogatásokat а магар királytól, jelesen 1422–1423-ban, amikor Bereg megyében megszerezte Munkács várát а hozzá tartozó hűбéri терületekkel, amelyek – későbbи (1445) аdataк szerint – Bereg, Lampertszásз (Bereg-szásз) és Várit ис магуkба foglalták, 28 faluval együtt.¹² А despota а halála előtt, Zsigmond király jóváhagyásával, Munkács lakosainak engedélyezte аз évi vásártartást.¹³ Abaúj vármegyében 1422 táján Lazarevics István megkapta а királytól Boldogkőt és Regéc várát а hozzájuk tartozó hűбérbirtokokkal, Zemplén vármegyében pedig Tállya és Tokaj városát а hozzájuk tartozó терületekkel.¹⁴ А despota Budán аз Олаз utcában palotához jutott, ahol azon аlalmak során szállt meg, amikor а fővárosba látogatott.¹⁵ Nem bizonyos, hogy István Zimonyt (Zemun), Szerém vármegyében Balát várát (Kupinik), Zalánkemént (Slankamen) és Szávaszentdemетерт (Sremska Mitrovica), Krasó vármegyében pedig Érdсомlyót (Versec) ис megkapta-e, amelyek később аз utódja, Brankovics György uralma alá kerültek. Brankovics Magyarország területén szintén бirtokolta Küлсő-Szolnok vármegyében Түрт és Tiszavarsányт, valamint Бács vármegyében és Pilis vármegyében több települést, amelyek közül egyesек zálogban voltak.¹⁶ 1439-ben, amikor Szerбиа először került török uralom alá, Brankovics despota Albert királytól (1437–1444), Zsigmond utódjától megkapta Zaránd vármegyében Világосварт, amelyhez hatalmas területű бirtok tartozott.¹⁷ I. Ulászló király (1440–1444) felruházta

¹¹ B. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei III/2 (1382–1439)*, Budapest 1988, 184–188; J. Калић, *Цариници деспота Стефана Лазаревића у Угарској*, Зборник Филозофског факултета у Београду XI/1 (1976) 71–83 (= *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 291–305); Б. Храбак, *Дубровчани у Угарској и њихове везе са Београдом и Србијом (1300–1541)*, *Годишњак града Београда* 27 (1980) 62; Д. Динић-Кнежевић, *Дубровник и Угарска у средњем веку*, Нови Сад 1986, 178–180; А. Крстић, *Деспот Ђурађ Вуковић и закуп коморе у Нађбањи*, ИЧ 64 (2015) 237–251.

¹² А. Крстић, *Документи о угарским поседима деспота Ђурађа датим у залог Јовану Хуњадију 1444. године*, Мешовита грађа 32 (2011) 132–154; P. Engel, *Archontológia I*, Budapest 1996, 369–370.

¹³ J. Balajthy, *Munkács. Azaz: Munkács városának és várának topographiai, geographiai, históriai és statistikai leírása*, Debrecen 1836, 170; A. Sas, *Szabadalmas Munkács város levéltára 1376–1850. A régi városi archivum történetének, anyagának és csoportosítási rendjének ismertetése*, Munkács 1927, 28, 29, 54, 128; А. Крстић, *Српски градови и тргови у угарској грађи из времена „Дуге војне“ (1443–1444)*, ИЧ 65 (2016) 140.

¹⁴ J. Радонић, *Споразум*, 158–160; P. Engel, *Archontológia I*, 210, 283–284, 399, 438–439, 444–445.

¹⁵ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 376; Константин Михайловић из Островице, *Јаничареке усомене или турска хроника*, прир. Ђ. Живановић, Споменик САН 107 (1959) 23; J. Калић, *Палата српских деспота у Будиму*, Зограф (= иста, *Европа и Срби: средњи век*, Београд 2006, 653–659).

¹⁶ А. Крстић, *Писмо деспота Ђурађа Вуковића угарском краљу Ладиславу V (Смедерево, 14. август 1445)*, Мешовита грађа 36 (2015) 17, нап. 20.

¹⁷ Архив САНУ, Историјска збирка, бр. 13193; G. Fejér, *Codex diplomaticus XI*, 293–296; F. Pesty, *Brankovics György*, 23–29; J. Радонић, *Споразум*, 219; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 216; С. Ћирковић, *Кретања према северу*, 322–329;

аззал а јоггал, hogy saját familiárisai közül állítson Küлсő-Szolnok vármegye élére nádorispánt.¹⁸

Ahogy а магар országбáрокнак és földesurakнак, úgy а szerb despotáкнак ис számos familiárisа és szolgálója volt а helyи nemesség körében, akik révén а магарорсзáги бirtokaikat igazgatták. István despota а магарорсзáги familiárisai közül – hosszabb-rövidebb időре – néhányат Szerbiába vitt, s meghatározott feladatokkal és kötelezettségekkel бízта meg őket – mindenekelőтт katonai jellegűekkel. Így а szerбиаи harcokban és Novo Brdo megvédésében 1413 nyarán Szeri Póсafi Péter és György familiáris despoták ис részt vettek.¹⁹ Тíz évvel később о́к ketten és fiaik, Gábor és ifjabb György harcoltak *versus partes Albanie*, азаз Zetában, ahol Lazarevics István despota abban аз időбén Velence ellen csatázott.²⁰ István despota és Brankovics György szolgálói közül Магарорсзáгон а legfontosabbak а tárnokmestereik (*magister tavernicorum*) voltak. А szerb despota ezt а тизтсéгет а nevével azonos rang példája alapján vezette be, amely cím а középkori Магарорсзáг állami hierarchiájában аз egyik legmagasabb helyet jelölte. А despota tárnokmestere begyűjtötte а бirtokok bevételей, amelybe beletartozott а szerb despota számára átengedett királyи adó és аз egyháзи тized ис. А магар szokások szerint а despota tárnokmesterek bíróságáба beválasztották а магарорсзáги despotavárosok képviselőит ис. Ezek а bíróságok а despoták nevéбén bíráскodtak аз illetékességük alá tartozó peres ügyekben. А despoták azt követelték, hogy а магарорсзáги városaik peres ügyeinek másодfokú eljárásait ис ez а bíróság vigye, s а városok ne forduljanak а будаи körzетhez és bírósághoz. А despoták tárnokmestere végrehajtotta аз ítéleteket és а despoták rendeleteit, ideértve аз adósok vagyonának elkobzását ис. István despota ideje alatt, 1417 és 1421 között а tárnokmesterи feladatokat Himfi Remeteи István teljesítette, míg György despota idejében, а XV. század harmincas éveiben – úgy tűnik – Geszti László.²¹

Ђ. Бубало, *Поседи српских деспота у одбрамбеним плановима Краљевине Угарске 1458. и 1459. године*, in *Пад Српске деспотовине 1459. године*, Зборник радова САНУ, Београд 2011, 231; А. Крстић, Н. Исаиловић, *Донација Деспота Ђурађа Вуковића (Бранковића) Павлу Биринију из Вероне: проблем аутентичности*, Иницијал. Часопис за средњовековне студије 4 (2016) 209–212.

¹⁸ F. Balássy, *A körmöczbányai levéltárnak а Kátay nemzetségre vonatkozó oklevelei s azoknak feltűnőbb részletei*, *Századok* 9 (1875) 251; С. Ћирковић, „*Rasciani regales*” Владислава I Јагелонца, Зборник за историју Матице српске (=ЗИМС) 1 (1970) 80, нап. 2; А. Крстић, *Српски градови и тргови*, 130.

¹⁹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL-OL), Diplomatikai levéltár (DL) 92426, 92427, 92428; P. Engel, *Ungarn und die Türkengefahr zur Zeit Sigismunds (1387–1437)*, in *Das Zeitalter König Sigmunds in Ungarn und im Deutschen Reich*, Debrecen 2000, 64; А. Крстић, *Ури и српско-угарски односи*, 84.

²⁰ MNL-OL, DL 79783, 79813; I. Nagy, *Codex Zichy*, vol. VIII, 274; *Zsigmond-kori oklevéltár X (1423)*, ed. N. C. Tóth, Budapest 2007, 319–320, nr. 767, 768. Угарске племиће у служби деспота Стефана у Србији помиње и деспотов биограф Константин Костенечки – В. Јагић, *Константин Философ*, 312, 319–320; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413, 419; вид. и М. Ивановић, *Властела у житију деспота Стефана Лазаревића Константина Философа*, in *Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности VII*, Деспотовач 2016, 53.

²¹ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 59–64, 67–68, 95–96; А. Крстић, *Два необјављена латинска писма деспота Стефана Лазаревића*, Иницијал 3 (2015) 197–209; исти, *Деспот Ђурађ и закуп коморе у Нађбањи*, 238–243.

István despota a Magyarországon kapott birtokok és szerepkörök révén betagozódott a magyar arisztokráciába és a királyság állami hierarchijába. Több ízben is részt vett a királyi tanács munkájában, vagy bekapcsolódott a magyar bárók informális tanácskozásaiba, valamint jelen volt a hűbérura szervezte különféle nemzetközi gyűlésekben. Így például Lazarevics István 1412 májusában a magyar fővárosban részt vett Zsigmond király és II. Ulászló lengyel király megállapodásának ünnepélyén.²² A szerb uralkodó látogatásai nemcsak a vazallusi kapcsolat formális teljesítését jelentették, hanem kétségbevonhatatlan politikai jelentéssel bírtak. Mindenekelőtt ez a politika az Oszmán Birodalomnak szóló üzenet volt, ám kapcsolatban állt egy másik, mindkét állam számára fontos problémával is, jelesül a Velencéhez való viszonyulással, amellyel kapcsolatban a magyar király és a szerb despota nem volt azonos nézeten, s ez összetűzéshez vezetett.²³ A szerb–magyar szövetség ebben az időben túllépett a balkáni és oszmánellenes kereteken, s azokon az okokon, amelyek a szövetséget életre hívták, s a magyar politika szélesebb kereteibe ágyazódott. Például Zsigmond király felhívására a despota – összhangban a vazallusi köteleességekkel – 1421 őszi hadi segítséget küldött a hűbérurának Csehországba a husziták ellen.²⁴ 1423 márciusában, amikor Zsigmond király Késmárkon tárgyalta Ulászló lengyel királlyal és Vitold litván herceggel, a magyar királlyal tartott Lazarevics István is.²⁵ Első volt azok között is, akik kézjegyükkel látták el a szerződést, amely rendezte a magyar–lengyel kapcsolatokat. István despota 1424-ben Budán tevékenyen részt vállalt VIII. Ioánnész bizánci császár és Zsigmond király megbeszélésén egy széles körű oszmánellenes koalíció megalapításáról, amely tárgyalás végül is eredménytelenül zárult.²⁶

²² Zsigmond kori oklevéltár III (1411–1412), ed. E. Mályusz, I. Borsa, Budapest 1993, 527, nr. 2224; G. Fejér, *Codex diplomaticus* X/5, 246–248; В. Јагић, *Константин Философ*, 311–312; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413; Ј. Радонић, *Споразум*, 157; М. Пурковић, *Кнез и деспот*, 101–102; Ј. Калић, *Немирно доба*, 87; N. C. Tóth, *Zsigmond magyar és II. Ulászló lengyel király személyes találkozó a lublói béke után (1412–1424)*, *Történelmi Szemle* 56 (2014) 345; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 77.

²³ Ј. Калић, *Снажење Деспотовине*, in ИСН II, 91–92, 96–98; М. Спремић, *Припајање Зете Деспотовини и ширење млетачке власти у Приморју*, ibidem, 195–202; M. Wakounig, *Dalmatien und Friaul. Die Auseinandersetzungen zwischen Sigismund von Luxemburg und der Republik Venedig um die Vorherrschaft im adriatischen Raum*, Wien 1990, 47–127; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 280–283; W. Stomer, *Landmacht gegen Seemacht. Kaiser Sigismunds Kontinental-sperre gegen Venedig 1412–1433*, *Zeitschrift für Historische Forschung* 22 (1995) 145–189.

²⁴ A szerb lovas csapatok mellett ezekben a harcokban Lazarevics István despota magyar familiárisai is részt vettek, köztük a már említett Pósa Péter és György – MNL-OL, DL 79721, 79722; I. Nagy, *Codex Zichy*, vol. VIII, pp. 274; *Zsigmond kori oklevéltár*, vol. IX, 83–84, nr. 201, 202; В. Јагић, *Константин Философ*, 313–314; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 414–415; E. Windecke, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, Berlin 1893, 120; Ј. Калић, *Доба привидног мира*, in ИСН II, 209; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 86.

²⁵ G. Fejér, *Codex diplomaticus* X/6, 533–536; *Zsigmond kori oklevéltár* X, 161, nr. 329; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae. Ragusa és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, Budapest 1887, 290–291; Ј. Радонић, *Споразум*, 167–168; Ј. Калић, *Доба привидног мира*, 209; М. Антоновић, *Деспот Стефан и Змајев ред*, 20; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 418; N. C. Tóth, *Zsigmond és II. Ulászló személyes találkozó*, 351; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 80.

²⁶ E. Windecke, *Denkwürdigkeiten*, 177, 179–180, 183, 186–187; Ј. Радонић, *Споразум*, 165–166; М. Пурковић, *Кнез и деспот*, 127–129; И. Ђурић, *Сумрак Византије: време Јована VIII Па-*

Lazarevics István despota számára a Magyar Királysággal való politikai együttműködés jelentős eredményeket hozott, s segítette abban, hogy rendezze a saját államát. Néhány csata alkalmával közvetlen katonai támogatást is kapott a törökök ellen. Így volt ez 1409 első felében is, a despota és a testvére, Vuk Lazaravić, valamint az oszmán szövetségeseivel való összetűzés során, amikor Filippo Scolari (azaz Ozorai Pipó, aki a szerb népi hagyományban Filip Madjarin néven ismeretes) haderejével csatlakozott a Priština környékén zajló törökök elleni harchoz.²⁷ Annak érdekében, hogy segítsen szerb vazallusának, júniusban a dunai határhoz érkezett Zsigmond király is Maróti János macsói bán osztagainak kíséretében.²⁸ A magyar segítség ellenére a despota vereséget szenvedett, s arra kényszerült, hogy időlegesen osztozzék az államon a testvérével, aki a rá következő évben, azaz 1410-ben életét vesztette az egymás közti török leszámolások során.²⁹ Zsigmond király 1413-ban támogatta a Musza oszmán herceg ellen szerveződő nagykoalíciót, s ismét Szerbiába küldte hadait, élükön Maróti János macsói bánnal.³⁰

Világossá vált azonban, hogy a Bajazid szultán fiainak összetűzése miatt meggyengült Oszmán Birodalom a viszály ellenére biztos lábakon áll a Balkán-félszigeten, s hogy nem lehetséges kivívni a függetlenséget a törökökkel szemben. Még nyilvánvalóbbá vált ez 1413 után, amikor az oszmán állam helyzete stabilizálódott. Ily módon Lazarevics István despota és később az utódja, Brankovics György is kettős vazallusi helyzetben találta magát: egyfelől a magyar király, másfelől a szultán irányába. Szokatlan és ellentmondásos helyzet volt, amelyet a kortársak, István despota életrajzíróihoz hasonlatosan, állambölcssége csúcspontjaként dicsértek.³¹ A Lazarevics és Brankovics despoták a magyar uralkodókhoz, a főméltóságokhoz vagy állami intézményeknek és más magyarországi struktúráknak – beleértve az ottani familiárisaikat is – címzett latin

леолога (1392–1448), Београд 1984, 259–261; Ј. Калић, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци (1421–1427)*, ИЧ 29–30 (1982–1983) 12–14; иста, *Деспот Стефан и Византија*, ЗРВИ 43 (2006) 35–36; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 334–336; G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 423, 425–426.

²⁷ G. Wenzel, *Okmánytár Ozorai Pipó*, 226; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 183–184; I. Nagy, *Codex Zichy* VI, 245; Ј. Калић, *Немирно доба*, 81; P. Engel, *Ozorai Pipó*, in *Ozorai Pipó emlékezete*, Szekszárd 1987, 66; I. Hategan, *Filippo Scolari. Un condottier italian pe meleaguri dunărene*, Timișoara 1997, 47.

²⁸ F. Pesty, *Krassó vármegye története* III. *Oklevéltár*, Budapest 1882, 264; *Zsigmond kori oklevéltár* II/2, ed. E. Mályusz, Budapest 1958, 251, nr. 6847; P. Engel, *Ungarn und die Türkengefahr*, 64; P. Engel, N. C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*, Budapest 2005, 89. Azzal kapcsolatban, hogy az 1409-es, több hónapig tartó szerbiai harcokban más magyar főurak is részt vettek, lásd L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 49–51.

²⁹ Ј. Радонић, *Споразум*, 156; N. Filipović, *Princ Musa i šejh Bedreddin*, Sarajevo 1971, 102–170; Ј. Калић, *Немирно доба*, 79–87; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 58–62; А. Веселиновић, *Држава*, 117–118; М. Николић, *Византијски писци о Србији (1402–1439)*, Београд 2010, 55–72.

³⁰ В. Јагић, *Константин Философ*, 307–308; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 410–411; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 224–225; N. Filipović, *Princ Musa*, 454–456, 469, 506–514; Ј. Калић, *Снажење Деспотовине*, 88–90; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 61–62; F. Szakály, *Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365–1526)*, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 33 (1979) 77–78; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 77–78, 82.

³¹ В. Јагић, *Константин Философ*, 311–312; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 413.

okiratokban a magyar koronához hű vazallusoknak és valódi magyar báróknak tüntették fel magukat.³² Ugyanakkor az alattvalóik előtt, de nagyrészt a gyengébb szomszédaikkal, például a Dubrovnikkal való kapcsolattartás során a szerb despoták igyekeztek magukat szuverén uralkodókként ábrázolni. Az alattvalók így is éltek meg ezt.³³ Másrészt a despoták függősége az oszmánoktól és a kötelezettségük az Oszmán Birodalom felé sokkal jelentősebb volt, mint a magyarok irányába. Magas éves sarcot (harácsot) kellett fizetniük, valamint rendszeresen segédcsapatokat kellett küldeniük a szultánnak. A kortársak és a külföldi megfigyelők ezzel tisztában voltak.³⁴ A szerb despoták helyzetének különbsége Zsigmond király és utódaival, valamint a szultánnal kapcsolatban jól láthatóak azokból a cirill betűs dokumentumokból, amelyeket a hivataluk adott közre. Míg a török alárendeltségre való célzások és az irányukban fennálló kötelezettségek említése megtalálható a despoták cirill okirataiban, majdhogya említés sem esik a magyarokkal való kapcsolatról vagy a magyar uralkodótól való függőségtől.³⁵

A szerb despoták kettős vazallusi helyzete, valamint Szerbia „ütközőzóna” jellege a két ellentétes erő között csak addig állhatott fenn, míg az Oszmán Birodalom vissza nem nyerte hatalmát, s közvetlen összetűzésbe nem került Magyarországgal. Szerbia hatalmas gondjai megmaradtak István despota uralkodásának végéig, amikor is a magyarokkal való együttműködés miatt, 1425-ben az Oszmán Birodalom megtámadja Szerbiát. A magyar király ismét harci segítséget küldött a szerb uralkodónak, amelyet ezúttal is Ozorai Pipó vezetett.³⁶ A következő év májusában a Tata városában született egyezmény alapján Zsigmond király elismerte Brankovics Györgyöt Lazarevics István despota utódjának, s egyben a magyar bárók sorába emelte felruházza őt a joggal, hogy megörökölje a despota hűbéri birtokait Magyarországon. Másrészt a magyar király visszakövetelte a Dunától és a Szávától délre eső területeket és városokat, amelyeket egykor István despotának adott.³⁷ Zsigmond király követelésének hátterében minden

valószínűség szerint az állt, hogy tartott az István despota halála utáni szerb politikai változásoktól, valamint meg kívánta erősíteni a királyság déli határ részét. Amikor 1427 júliusában a török elleni harcok csúcspontján István despota elhunyt, Zsigmond király azonnal Belgrádba utazott, ahol az új szerb vezér elismerte a magyar király szuverenitását, s átadta neki a belgrádi trónt.³⁸ Ebben a kritikus pillanatban a magyar király katonai segítséget nyújtott új vazallusának a törökök ellen³⁹, ám az oszmán túlerő mégis megmutatkozott csakúgy, mint a következő évben, amikor Zsigmond király súlyos vereséget szenvedett Galambóc várának megvédése során.⁴⁰ Ilyen körülmények közt Brankovics György békét kötött II. Murád szultánnal. A békének súlyos feltételei voltak a szerb uralkodóra nézve, hiszen csaknem az ország harmadát elveszítette, s jelentős adót kellett fizetnie.⁴¹

Brankovics György despota (1427–1456) uralkodása idején a mind erősebb oszmán nyomás miatt még nehezebb volt megőrizni a kettős vazallusi pozíciót, s minden magyar és oszmán szembenállás potenciális veszélyt hordozott erre a kényes helyzetre és a szerb államra. Magyarországon számoltak Szerbiával, így Brankovics despota kitüntetett szerepet kapott Zsigmond király védelmi rendszerének 1432–1433-as reformját illetően. A despotának Szerbia uralkodójaként s Magyarország déli részének egyik legnagyobb földesuraként e szerint a terv szerint 8 ezer fős lovasságot kellett biztosítani a királyság déli részének védelme érdekében.⁴² Azonban az 1435 márciusában tartott pozsonyi (Bratislava) országgyűlésen, amelyen Brankovics György és II. Tvrtko

C. Ћирковић, „Црна Гора“, 64–66. J. Радонић, *Споразум*, 176, 178, 184, kételkedett ennek a szerződésnek a hitelességében, amelyet a XVI. század második felében átiratban őriztek meg. G. Schwedler, *Rituelle Diplomatie*, 417, tévesen állítja, hogy 1424-ben megállapodásra jutottak. Belgrádon és a törökök által elfoglalt Galambócon (Golubac) kívül 1427 után a Szávától délre fekvő más területek is Brankovics György birtokában maradtak – M. Спремић, *Деспот Ђурађ и Мачванска бановина*, ИЧ 23 (1976): 26–32; A. Веселиновић, *Држава*, 129.

³⁸ A szerbek nehezen fogadták el, hogy át kell adniuk a fővárost a magyaroknak, hiszen sokak számára azt a várost kellett elhagyniuk, amelyet István despota a haláláig épített – B. Јагић, *Константин Философ*, 323; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 422; M. Orbin, *Il regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 324; L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 74–76; *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Sigmund*, Bd. IX, Abt. 3 (1427–1431), Gotha 1887, 72–74, no 61; J. Радонић, *Споразум*, 196–204; J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 101–104; F. Szakály, *Phases*, 82–83; M. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 90–97; A. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи, или када је и како Београд предат Угрима 1427. године?*, ИЧ 61 (2012) 115–127.

³⁹ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 73–74, 78, 85; I. Nagy, *Codex Zichy II*, 464; M. Orbin, *Il regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 324; M. Орбин, *Краљевство Словена*, Зрењанин 2006, 108.

⁴⁰ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 78–81, 85–86, 97, 111–113, 123–124, 128–129; Joannis Dlugossii seu Longini, canonici Cracoviensis, *Historiae Polonicae libri XII*, ed. A. Przewdzicki, t. IV, lb. XI–XII, Krakow 1877, 354–358; C. Ћирковић, *Голубац у средњем веку*, Пожаревац 1968, 13–17; M. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 101, 103–104; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 342–344; P. Engel, *Ungarn und die Türkengefahr*, 67–68; E. Миљковић, A. Крстић, *Браничево*, 33–34.

⁴¹ B. Broquière, *Le voyage d'Outremer*, 185, 206, 209; M. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 100; M. Благојевић, *Источна граница Деспотовине од 1428. до 1439. године*, ИГ 1–2 (1995) 31–34.

⁴² F. Döry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301–1457*, Budapest 1976, 419–420, 426.

³² L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 59–64, 71, 82–83, 95–98; B. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei III/2*, 186–187, Nr. 1037. A. Крстић, *Писмо деспота Ђурађа краљу Ладиславу*, 14–18.

³³ A. Веселиновић, *Држава*, 52–57, 71–73.

³⁴ Bertrandon de la Broquière, *Le voyage d'Outremer*, Paris 1892, 206–215; Б. Брокијер, *Путовање преко мора*, Београд 1950, 131–136.

³⁵ Csak Brankovics György Radics nagycselniknek szóló, 1429-ben kiadott okiratában említik a szeremi birtokokat, amelyeket Zsigmond király adományozott a szerb nagyúrnak – C. Pavlikianov, *The Mediaeval Slavic Archives of the Athonite Monastery of Kastamonitou*, Cyrillomethodianum 20 (2015) 164, 170–171; B. Тошић, *Велики челник Радич*, ЗИМС13 (1976) 16; M. Živojinović, *Le grand čelnik Radič*, Κλητόριον in memory of Nikos Oikonomides, Athens – Thessaloniki 2005, 394.

³⁶ B. Јагић, *Константин Философ*, 316–317; К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения*, 417; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 309–312; D. Mellini, *Vita di Filippo Scolari, volgarmente chiamato Pippo Spano*, Fiorenza 1570, 52–53; J. Калић, *Доба привидног мира*, 209–212; иста, *Деспот Стефан Лазаревић и Турци*, 14–15; P. Engel, *Ozorai Pipo*, 66; M. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 90; A. Веселиновић, *Држава*, 130.

³⁷ G. Fejér, *Codex diplomaticus X/6*, 809–813; Ч. Мијатовић, *Деспот Ђурађ Бранковић II*, Београд 1907, 391–395, 396–400; J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 101; иста, *Доба привидног мира*, 215; I. Prlender, *Sporazum u Tati 1426. godine i Žigmundovi obrambeni sustavi*, Historijski zbornik 44/1 (1991) 33–39; E. Mályusz, *Kaiser Sigismund*, 146; M. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 70–71;

bosnyák király is részt vett, Zsigmond királynak a hadsereg megszervezéséről szóló javaslatainak csak töredékét fogadták el.⁴³ Másrészt a szerb uralkodónak ugyanebben az időben ki kellett váltania a békét II. Murád szultánnal. A békét azáltal vásárolta meg, hogy II. Murádhoz adta feleségül a lányát, Marát, hatalmas hozománnyal és óriási földterületekkel. A despota István nevű fiát is a Portára küldte túszként, s kötelezte magát, hogy nem fogja megengedni a magyaroknak, hogy az országán keresztül támadják meg az Oszmán Birodalmat.⁴⁴ Az 1437–1438-as megújult magyar–oszmán összecsapások, amelyek a despota akarata ellenére Szerbia területén zajlottak, 1439-ben a szerb állam első oszmán meghódításához vezettek.⁴⁵ Ilyen körülmények közt Brankovics despota Magyarországra menekült, s pénzügyileg és katonailag is tevékenyen segítette az új királyt, Habsburg Albertet és a magyar bárókat a törökök elleni hadjárat megszervezésében, amelyből végül nem lett semmi.⁴⁶

Albert király 1439-ben bekövetkezett halála után a Magyar Királyságra az instabilitás és a belharcok időszaka köszöntött, amelyet a Hunyadiak győzelme zárt le 1458-ban Mátyás király trónra lépésével.⁴⁷ A körülmények egybeesése folytán éppen ebben az időszakban dőlt el a szerb állam sorsa, amely végül 1459-ben került oszmán uralom alá. Két alapvető indítékot vehetünk észre Brankovics György despota magyarországi és Magyarország iránti ténykedésében ebben az időszakban. Egyrészt, mint uralkodó, a magyar segítséggel a saját államának újjáépítésére, majd a valamiképpen megőrzésére törekedett. Másrészt pedig magyar mágnásként politikai és mindenekelőtt hatalmas anyagi érdeke fűződött Magyarországhoz. Nem lehet elkülöníteni a despota ezen érdekeit a politikájától és azoktól az érdekektől, amelyek mint szerb uralkodót befolyásolták, hiszen azzal a politikai befolyással és gazdagsággal, amelyet a Magyar Királtságban élvezhetett vagy amelyre szert tenni kívánt, a törökök elleni helyzetének megerősítésére törekedett. A törekvései politikai megítélése azonban nem bizonyult minden esetben

helyesnek. Például míg Albert király halála után számkivetésben élt Magyarországon, kinyilvánította a családjának a valóságtól elszakadt ambícióit a magyar koronára, majd a királyi hatalomért folyó küzdelemben 1440-ben a legyőzött oldalra állt.⁴⁸

A Jagelló-házi I. Ulászló királlyal való békekötés után sikerült visszaszereznie elkobzott birtokait, s a vele való együttműködés révén Giuliano Cesarini pápai követtel és bíborossal, valamint Hunyadi Jánossal katonai hadjáratot szervezett 1443/1444 telén az Oszmán Birodalom ellen.⁴⁹ Magyar katonai segítséggel, ám elsősorban a külpolitikai körülmények kedvező összjátéka folytán Brankovics György despota 1444 augusztusában visszatért a hazájába.⁵⁰ Mindazonáltal az elmúlt években történt eseményekből adódott az a tanulság, hogy Magyarország képtelen megvédeni Szerbiát az oszmánoktól, s meggátolni azt, hogy Szerbia ismét oszmán uralom alá kerüljön. A súlyos politikai tapasztalatok, valamint a családot ért tragédiák (II. Murád megvakította két fiát) s az újbóli kötelezettségvállalás a szultán felé 1444-ben mind arra késztették az idős szerb uralkodót, hogy ezután passzív szerepet játsszék az oszmánokkal szemben.⁵¹ Ezáltal szembekerült azzal a harcos politikával, amelyet Hunyadi János képviselt. Így volt ez az 1444 novemberében történt hadjárat esetében, amely Varna mellett vereséggel ért véget, s még inkább 1448 őszén, a rigómezei csata idején, és azt követően is.⁵² A despota óvatos politikája az Oszmán Birodalommal szemben rövid időre meghosszabbította a szerb állam létét, ám egyúttal – mind a kortársak, mind pedig a jövőbeli nemzedékek esetében – kevésbé előnyös képet mutatott róla Magyarországon és a Nyugaton.⁵³

⁴⁸ Š. Ljubić, *Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike IX*, Zagreb 1890, 118; B. Radvánszky, L. Závodszy, *A Héderváry család oklevéltára I*, Budapest 1909, 197–200; L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 137, 374–377; I. Nagy, *Codex Zichy IX*, 17–18; F. Pesty, L. Magina, A. Magina, *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara. Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez II (1430–1470)*, Cluj Napoca 2014, 112–117; J. Калић, *Палата*, Европа и Срби, 653–654; М. Спремић, *Први над*, 250–251; исти, *Десном Ђурађ*, 234–236, 247–248; P. Engel, *The Realm*, 280–282; П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, 152–154.

⁴⁹ М. Спремић, *Десном Ђурађ*, 260–262, 270–284; J. Held, *Hunyadi's Long Campaign and the Battle of Varna 1443–1444*, Ungarn Jahrbuch 16 (1988) 11–17; М. Максимовић, *Срби и „Дуга војна“ 1443/1444. године*, Војноисторијски гласник 1 (2013) 45–71; J. Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad. The Ottoman-Christian Conflict from 1438–1448*, Leiden–Boston 2012, 295–356.

⁵⁰ C. Imber, *The Crusade of Varna 1443–1445*, *Crusade Texts in Translation*, Hampshire 2006, 23–26, 197–199; A. Sokolowski, J. Szujski, *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, II/1, Cracovie 1876, 140–144; Joannis Dlugossii *Historiae Polonicae*, 702–703; М. Спремић, *Десном Ђурађ*, 287–297; P. Engel, *János Hunyadi and the Peace “of Szeged”*, *Acta Orientalia Academiae scientiarum Hungaricae* 47/3 (1994) 241–257; J. Jefferson, *The Holy Wars*, 379–391, 406–420.

⁵¹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII*, Ankara 1991, 113–114; Г. Елезовић, *Турски споменици I–I*, 1348–1520, Београд 1940, 1135, 1138; C. Imber, *The Crusade*, 198; М. Спремић, *Десном Ђурађ*, 293–294, 298, 302–303.

⁵² C. Mureșan, *Ioan de Hunedoara și vremea sa*, București 1957, 118, 135–156; J. Held, *Hunyadi: Legend and Reality*, New York 1985, 131–134; М. Спремић, „Дуга војна“ и обнова државе, in ИСН II, 263–265; исти, *Десном Ђурађ*, 336–347; Ђ. Бубало, *Поседи*, 232–233; А. Крстић, *Прилог биографији великог војводе Михаила Анђеловића*, ЗРВИ 52 (2015) 361–364.

⁵³ J. Thwrocz, *Chronica Hungarorum*, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I*, ed. J. G. Schwandtner, Vindobonae 1746, 259, 262, 265, 273; A. Bonfini, *Rerum Hungaricarum Decades*,

⁴³ F. Döry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta*, 277–282; J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 389–390; P. Rokai, *Poslednje godine balkanske politike kralja Žigmunda*, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* 12/1 (1969) 89–90; E. Mályusz, *Kaiser*, 150, 153; М. Спремић, *Десном Ђурађ*, 180–181; J. Hoensch, *Kaiser Sigismund*, 435–436; P. Engel, *The Realm*, 219–220.

⁴⁴ Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југословена. Два турска хроничара из XV века*, Братство 26 (1932) 66; М. Спремић, *Почетак владавине Ђурађа Бранковића*, in ИСН II, 222; исти, *Десном Ђурађ*, 100, 191–193; М. Поповић, *Мара Бранковић: жена између хришћанског и исламског културног круга у XV веку*, Нови Сад 2014, 71–92, *bizonyította*, hogy Mara 1436 szeptemberében ment feleségül II. Murádhoz, s nem egy évvel korábban.

⁴⁵ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 119–120; E. Fermentzin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica cum insertis editorum documentorum regestris ab anno 925 usque ad annum 1752*, Zagreb 1892, 143; P. Rokai, *Poslednje godine*, 107–108; М. Спремић, *Први над Деспотовине*, in ИСН II, 244–246; исти, *Десном Ђурађ*, 206–215; F. Szakály, *Phases*, 84–85; C. Imber, *The Ottoman Empire 1300–1481*, Istanbul 1990, 117–118; A. Веселиновић, *Држава*, 138–139; Е. Миљковић, А. Крстић, *Браничево*, 34–35.

⁴⁶ MNL-OL, DL 39290; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon X*, Pest 1853, 70–73; М. Спремић, *Први над*, 246; П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 151–152. A despota 40 ezer dukátot kölcsönzött Albert királynak és a báróknak a hadjáratához – М. Спремић, *Десном Ђурађ*, 215–218.

⁴⁷ P. Engel, *The Realm*, 280–299; A. Kubinyi, *Mathias rex*, Budapest 2008, 23–35, 53–55; П. Рокаи и др., *Историја Мађара*, 152–159.

A szerb uralkodó és a magyar kormányzó közti ellenségeskedéshez – a szerb–török fegyvernyugvás (1444–1454) ideje alatt az Oszmán Birodalomhoz fűződő különböző politikák mellett – leginkább a Magyarországon belüli érdekütköзések járultak hozzá. Az az ár, amelyet Brankovics György despotának fizetnie kellett Hunyadi szövetségéért 1443-ban és 1444-ben – számos és nagyon értékes magyarországi birtok átruházása vagy zálogba adása (Világosvár, Munkács, Debrecen, Böszörmény, Szatmár, Németi, Nagybánya, Felsőbánya, Érdsomlyó/Érsomlyó/Versec) – hosszú időre megmetyelezte a viszonyukat.⁵⁴ Brankovics és Hunyadi életének utolsó évtizedét az együttműköдések és az összetűзések váltakozása jellemezték. A jó kapcsolatok kiépítésére irányuló kísérleteket nyílt viszály váltotta fel 1448-ban, amikor a magyarok Rigómező felé tartva Szerbiában pusztítottak, a despota pedig foglyul ejtette Hunyadi Szendrőn (Smederevo). Ez pedig a despota birtokainak fosztogatásához és 1450-ben majdnem nyílt háborúskodáshoz vezetett.⁵⁵ Utána újabb kísérletet tettek a politikai és családi szövetség létrehozására (1451-ben)⁵⁶, valamint a török elleni együttes harcra.⁵⁷ A Cillei grófokkal családi szálakkal és közös érdekeltségek révén is összekötött Brankovics despota a Hunyadi-ellenes oldal egyik vezetőjévé vált Magyarországon. Újabb véres leszámolások következtek – Szilágyi László meggyilkolása és Brankovics György despota megsebesítése és foglyul ejtése 1455-ben Balátban (Kupinik).⁵⁸ Végül – ugyanazon ellenségtől fenyegetve – a despota és Hunyadi szövetséget kötöttek Nándorfehérvár (Belgrád) 1456-os török ostroma során.⁵⁹ A Hunyadi-ellenes politikát Brankovics utóda, Lázár despota (1456–1458) is folytatta, aki tevékenyen bekapcsolódott a magyarországi bel-

harcokba 1457–1458-ban.⁶⁰ A Hunyadiak győzelme és Mátyás király trónra kerülése után, abban a viharos időszakban, amely megelőzte Szendrő 1459-es feladását, a Brankovics családot megfosztották minden magyarországi birtokától.⁶¹

Brankovics György despota magyar báróként néhány alkalommal részt vett a magyarországi országgyűléseken. Ezeken fontos döntéseket hoztak Magyarország sorsáról, s közvetetten Szerbiáról is – azokról a gyűlésekről van szó, amelyeken a törökökkel szembeni magyar politikáról tárgyaltak és döntöttek. A despota részt vett a pozsonyi országgyűlésen 1435-ben, majd pedig 1439 szeptemberében – Albert király sikertelen török elleni hadjárata idején – a tüdörévi (Tyderew) országgyűlésen a Duna partján.⁶² Jelen volt a budai országgyűlésen is 1442 augusztusában, s különösen fontos az 1443 márciusában tartott budai országgyűlésen való részvétele, amelyen Cesarini bíborossal és Hunyadival együtt döntő befolyással volt az Oszmán Birodalom elleni katonai hadjáratról szóló határozat megszületésére.⁶³ A „hosszú hadjárat” után jelen volt az 1444-es budai országgyűlésen is.⁶⁴ Az országgyűlési határozatok kivételével a despota nevét bizonyos királyi okiratokban a magyar prelátusokkal és bárókkal egy helyen említik.⁶⁵ Ám abban a tíz évben, amely időszakot a törökkel szembeni különböző politikák és a Hunyadival szembeni ellenségeskedések jellemezték, Brankovics despota nem vett részt a magyar diétán. A közelebbi török támadástól fenyegetve a despota 1454 februárjában elküldte a képviselőit a budai országgyűlésre, amelyen döntés született az Oszmán Birodalom elleni háborúról.⁶⁶ Ismét személyesen vett részt a Győrben tartott 1455. évi országgyűlésen, amelyen Európa-szintű oszmánellenes koalíció felállításáról születtek tervek – azt idő tájt, amíg a török elfoglalta Novo Brdót és a szerb állam déli részét.⁶⁷

Brankovics György azért, hogy átvette nagybátyjától a magyar hűbértokokat, megerősítette a jogi státusát. Biztosította a városok és a lakosság szabadságát és kiváltságait, de megvédte a saját törekvéseit, illetve a magyar jobbjai érdekeit is.⁶⁸ Bran-

quatuor cum dimidia, Lipsiae 1771, 481, 486; M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, 329–334; M. Орбин, *Краљевство Словена*, 115, 117–121, 372–373; G. Luccari, *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*, Ragusa 1790, 147, 163; *Chronica Ragusina Junii Restii*, ed. S. Nodilo, Zagrabiae 1893, 297; Г. Шкриванић, *Два фалсификата из XVII столећа скопског надбискупа Петра Богданија*, ИЧ 3 (1951–1952) 107–129; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 304, 346, 455–456.

⁵⁴ G. Fejér, *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, regni Hungariae gubernatoris*, Budae 1844, 71–75; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 159–164; *Joannis Dlugossii Historiae Polonicae*, 701; A. Крстић, *Документи*, 127–129, 132–154; P. Engel, *János Hunyadi and the Peace “of Szeged”*, 243, 246–247, 249, 251, 255–256; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 285; J. Jefferson, *The Holy Wars*, 387–388.

⁵⁵ A. Крстић, *Прилог биографији*, 363–364, 369–373, ahol megtalálhatók ezeknek az eseményeknek a forrásai és a szakirodalma.

⁵⁶ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 149–150; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 305–312; G. Fejér, *Genus*, 149–157; C. Mureşan, *Ioan de Hunedoara*, 163; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 336–337, 364–366; A. Kubinyi, *Mathias rex*, 25; A. Крстић, *Прилог биографији*, 370–371.

⁵⁷ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 186–190; М. Динић, *Грађа за историју Београда у средњем веку* II, Београд 1958, 59–62; J. Thwrtócz, *Chronica Hungarorum*, 265–266; A. Bonfini, *Rerum*, 287; J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 123–124; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 419–425.

⁵⁸ J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 548; К. Михайловић, *Јаничарева успомена*, 38–39; М. Орбини, *Il regno degli Slavi*, 339–340; М. Орбин, *Краљевство Словена*, 127–128; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 471–474; Ђ. Бубало, *Поседи*, 234–235; A. Крстић, *Вршац у средњем веку. II део: од почетка 15. до средине 16. столећа*, ИЧ (2011) 203–204.

⁵⁹ J. Калић-Мијушковић, *Београд*, 134, 145; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 477–489.

⁶⁰ П. Рокаи, *Прилог биографији деспота Лазара Бранковића*, ИЧ 56 (2008) 183–190; М. Спремић, *Деспот Лазар Бранковић*, ЗРВИ 50 (2013) 899–912.

⁶¹ С. Ћирковић, *Кретања*, 328–329; Ђ. Бубало, *Поседи*, 235–240.

⁶² J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 389–390; MNL-OL, DL 39290; J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, Pest 1853, 70–73; F. Döry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta*, 305–307.

⁶³ J. Teleki, *Hunyadiak kora Magyarországon* X, 118–120; A. Bonfini, *Rerum*, 455–457; *Joannis Dlugossii Historiae Polonicae*, 685–686; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 275–276.

⁶⁴ F. Döry, G. Bonis, V. Bácskai, *Decreta*, 334; P. Engel, *Archontológia* I, Budapest 1996, 512, 515.

⁶⁵ Az oklevélben, amelyben I. Vladislav 1444. február 22-én megerősítette a dubrovnikai korábbi kiváltságait, a szerb despota úgy szerepel, mint az első számú világi méltóság, míg a despota pecsétje rögvést a királyi pecsét után található, baloldalt: J. Радонић, *Дубровачка акта и повеље* I, Београд 1934, 472–474; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 285.

⁶⁶ G. Fejér, *Genus*, 200–202; J. Радонић, *Дубровачка акта и повеље* I, 549–556; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 417–418.

⁶⁷ B. Pettkó, *Kapisztrán János levelezése a magyarokkal*, Történelmi Társulat 1901, 178–180; E. Ferrendzin, *Acta Bosnae*, 222–224; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 451.

⁶⁸ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 82–85, 89, 93–98, 101–102, 144, 150–151, 162–164, 166–168, 180–181; Н. Исаиловић, А. Фостиков, *Повеља господина Ђурађа Бранковића којом потврђује слободу грађанима Дебрецина (Буда, 1429, 5. мај)*, Мешовита грађа 33 (2012) 62–64; G. Herpay, *Debrecen szabad királyi város levéltára diplomagyűjteményének regesztái*, Debrecen 1916, 43, 45–47; B. Kumorovitz, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei* III/2, 184–188; *Codex Zichy* IX, 190–192, XII, 215.

kovics despota magyarországi birtokairól, valamint a magyar familiárisainak, kastellán-sainak (várnagy, várúr) és szolgálóinak birtokairól jelentősen több forrásanyag maradt hátra, mint Lazarevics István despota idejéből. Ennek az anyagnak a legnagyobb része olyan vitákhoz kapcsolódik, amelyek a despota várurairól és a szomszédos földtulajdonosok, illetve a despota és a más birtokokról származó falusiak közt keletkeztek, s amelyek a birtokjog megszegéséről, a földbirtok megtámadásáról, a birtok fosztogatásáról és elorzásáról, a szabad királyi és más városok lakosságának törvénytelen adóztatásáról és ehhez hasonló esetekről szóltak.⁶⁹ A despota magyar birtokainak tisztségviselőiről fennmaradt adatok elemzése megmutatja, hogy Brankovics despota uralkodásának csupán a második felétől⁷⁰, azaz 1440-től jelennek meg ezek közt a szolgálók közt szerbek is (például Világosvár várura és várnagyhelyettese, Torontál vármegye alispánja).⁷¹ A Hunyadi családdal való több éves ellenségeskedés és vita során Brankovics despotának és az utódjának megbízható emberekre volt szükségük Magyarországon. Ugyanakkor ebben az időszakban a despota legjelentősebb és legmegbízhatóbb familiárisai hazai, azaz magyar főurak közül kerültek ki. Habár Lazarevics István despota magyar földbirtokain a szerb főurak nem voltak jelen nagy számban, néhány vezető szerb nemes akkoriban birtokot szerzett Magyarországon. Köztük Radics nagycselnik is, aki Zsigmond királytól megkapta Balát (Kupinik) kastélyát és több falut Szerémben.⁷² Radics Bogdan protovesztiáriussal együtt két birtokot is tulajdonolt a mai Bánát területén, Temes és Keve vármegyékben.⁷³ Keve vármegyében birtokkal bírt Vladiszlav nagyúr is, utána

⁶⁹ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 77, 106–110, 127, 129–131, 147–149, 154–155, 155–158, 168–170, 172–174, 174–180, 197–199; G. Fejér, *Codex diplomaticus X/7*, 450–451, 457–460; B. Iványi, *Bártfa szabad királyi város levéltára (1319–1526)*, Budapest 1910, 36–37, 44, 46, 47–48; K. Géresi, *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára II*, Budapest 1883, 149–150, 167–168; A. Magina, *Câteva documente*, 68–69, 71–75; C. Feneșan, *Diplomatariu Banaticum I*, Cluj-Napoca 2016, 90–91; Г. Витковић, *Прошлост, установа и споменици угарских краљевских шајкаша*, Гласник СУД 67 (1887) 15–23; I. Magdics, *Ráczkevei okmánytár*, Székesfehérvár 1888, 27–28, 29–30, 30–32.

⁷⁰ A neve alapján ítélve egyetlen kivétel Rác Nikola, Munkács várnagya lehetett, aki ezt a tisztséget hordozta 1424-től kezdve, azaz Lazarevics István despota idején. Ugyanebben a beosztásban maradt György despota uralkodásának első évében – MNL-OL, Diplomataikai fényképgyűjtemény (=DF) 221558 (1424), DL 12252 (1430); B. Iványi, *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*, Szeged 1931, 118; P. Engel, *Archontológia I*, 369–370; A. Krstić, “Which Realm Will You Opt for?” – the Serbian Nobility between the Ottomans and the Hungarians in the 15th Century, State and Society in the Balkans before and after Establishment of Ottoman Rule, Belgrade 2017, 133–134.

⁷¹ MNL-OL, DL 44588, 55345, 55368; F. Pesty, T. Ortway, *Oklevelek Temesvármegye I*, 531–532, с погрешним датумом (1417. уместо 1447); L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 172–174; A. Magina, *Câteva documente*, 75–76; F. Pesty, L. Magina, A. Magina, *Diplome*, 112–117, 210; P. Engel, *Archontológia I*, 210–211, nr. 304, 458–459; A. Krstić, *Which Realm*, 134–135.

⁷² C. Pavlikianov, *Archives of Kastamonitou*, 164, 170–171; В. Тошић, *Велики челник Радич*, 16; М. Živojinović, *Le grand čelnik*, 394.

⁷³ L. Thallóczy, A. Áldásy, *Magyarország és Szerbia*, 124–126; М. Спремић, *Деспот Бурџ*, 204; М. Živojinović, *Le grand čelnik*, 394–395; С. Ћирковић, *О ктитору Каленића*, Зограф 24 (1995) 64–65; М. Ивановић, *Света Гора као уочиште за властелу из Српске деспотовине*, Наш траг 3–4 (Велика Плана 2013) 362–367.

pedig ez a birtok átszállt egy bizonyos Mihály vajdára, akinek szintén volt érdekeltsége Arad vármegyében. Mivel Szerbia 1439-es első megszállása után az Oszmán Birodalom oldalára állt, magyarországi birtokait elkobozták.⁷⁴ Meglehet az említett vajda azonos a „Cselniknek nevezett Mihály vajdával”, a despota familiárisával, akit 1450-ben említ a magyar rendi oklevél. Ugyanis abban az időben birtokkal rendelkezett a mai Bánát a romániai részén. Vélhetőleg Angyelovics Mihályról (Mihail Anđelović) van szó, aki a nagyvajda cím előtt a nagycselnik tisztséget viselte. Angyelovics Mehmed pasa (Mahmud-pasa Anđelović) testvéreként 1458-ban Szendrőben (Smederevo) a magyarellen és oszmán párti megmozdulás vezetője volt.⁷⁵

Nem ismert, hogy Zsigmond király és az utódai a despota kérésére ajándékoztak-e birtokokat szerb hűbéreseknél vagy közvetlen kapcsolatot alakítottak ki a legbefolyásosabb szerb nagyurakkal. Figyelemre méltó, hogy amikor Brankovics despota menekültként 1442-ben Magyarországon tartózkodott, akkor a szerbeknek egy csoportja nem a despota szolgálatában állt, hanem közvetlenül a királyéban. Az egyik ilyen csoport – amely a garamszentbenedeki apátság birtokain telepedett le Csongrád és Külső-Szolnok vármegyékben – élén Jákob vajda és György „kapitány és bíró”, Pál és Radiszlav álltak. Ők nem közvetlenül Szerbiából érkeztek, hanem Magyarország déli végéről, a Dunától, amely rész manapság Bánáthoz tartozik. Bizonyos vélemények szerint Jákob vajda Jaksa vajdával azonos, a despota hűbéresével és a Jaksics család alapítójával, akinek a XV. század második felében és a XVI. század folyamán kiemelkedő szerep jutott Magyarországon.⁷⁶

Végezetül elmondhatjuk, hogy a XV. századtól kezdődő szoros szerb–magyar politikai együttműködés – amely a szerb despoták magyarországi királyokhoz fűződő vazallusi viszonyában és a királyság jogi-politikai rendjébe való bekapcsolásában fejeződött ki – sikertelen volt az alapvető célját, jelesül, az Oszmán Birodalommal szembeni védekezést illetően. Ugyanakkor a szerb–magyar együttműködésnek más aspektusai is voltak, amelyek meghaladták az együttműködés elsődleges politikai-katonai rendeltetését. A szerb despoták és nemesek a magyarországi kapcsolatok által más európai történetésekbe is bekapcsolódtak, úgy mint a huszita háborúkba, az uralkodók gyűléseibe és más fontos politikai történetésekbe. Röviden: Belgrád először válhatott a szerb állam fővárosává. A szerb despoták szoros politikai kapcsolatai Magyarország legtekintélyesebb nagyságaival, s az a tény, hogy nagyobb birtokokat kaptak a királyság területén, megkönnyítették a szerb népvándorlásokat a Szávától és Dunától északra, amelyeket az oszmán előretörések és az ezeket követő elnéptelenedés gerjesztettek. Habár a szerb

⁷⁴ MNL-OL, DL 13440, 39125; F. Pesty, L. Magina, A. Magina, *Diplome*, 100–101, nr. 74; Г. Витковић, *Прошлост*, 10–13; I. Magdics, *Ráczkevei okmánytár*, 9–11; Д. Динић-Кнежевић, *Словенски живаљ у урбаним насељима средњовековне Јужне Угарске*, Зборник за историју МС 37 (1988) 27, 32; А. Крстић, *Прилог биографији*, 367–368.

⁷⁵ А. Крстић, *Прилог биографији*, 365–366, 371–373.

⁷⁶ MNL-OL, DL 13691, 13745; I. Gyárfás, *A jász-kúnok története III (1301–1542)*, *Oklevéltár*, Szolnok 1883, 613–614, nr. 136; Gy. Benedek, M. Zádorné Zsoldos, *Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075–1526*, Szolnok 1998, 267–268; С. Ћирковић, „Rasciani regales”, 79–82; М. Спремић, *Породица Јакишић у Банату*, Банат кроз векове: слојеви култура Баната, зборник радова, Београд 2010, 33–34; А. Крстић, *Из историје средњовековних насеља Југозападног Баната (15. век – прва половина 16. века)*, ЗМЦИ 73 (2007) 35; idem, *Which Realm*, 137–138.

népvándorlás fő hulláma Magyarországra azután indult útjára, hogy a szerb állam elesett, azaz a XV. század második felében és a XVI. század elején, már a tárgyalt időszakban is a szerbek délre, a királyság határszélére telepedtek, s a kisebb csoportjaik találkoztak a királyság más területein. Nem véletlen, hogy a Magyarország belterületén a szerbekről ritkán megőrzött hírek azokkal a területekkel kapcsolatosak, amelyeken a despoták birtokkal rendelkeztek, mint például Záránd vármegye és Világosvár környéke, illetve Külső-Szolnok. A szerb despoták idején a gazdasági és kulturális kapcsolatok élénkebbek voltak mint valaha. Összefoglalva: az uralkodó szerb despoták és Magyarország kapcsolatának öröksége nem volt elhanyagolható. Amikor a XV. század második felében az utódjaik, mint címzetes magyarországi despoták folytatták a szerb nép egybegyűjtését az Oszmán Birodalom ellen vívott háborúhoz és a szerb állam megújításáért – immár kitaposott ösvényen járhattak.

Kocsis Árpád fordítása